

Міністерство освіти і науки України
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
Факультет соціології і права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету соціології і права
(назва інституту/факультету)

А.А.Мельниченко
(підпис) (ініціали, прізвище)

“ ” 2016 р.

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ПСИХОЛОГІЇ
навчальної дисципліни**

підготовки аспірантів за спеціальністю 053 Психологія

Ухвалено методичною комісією
факультету соціології і права

Протокол від «23» червня 2016 р. № 2

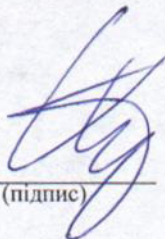
Голова методичної комісії

К.Л. Попов

«23» червня 2016 р.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Доцент, д.психол.н. Гуцол Світлана Юріївна

(підпис)

Програму затверджено на засіданні кафедри психології та педагогіки
Протокол від «22» червня 2016 року № 14

Завідувач кафедри

(підпис) Н.Ю. Волянюк

«22» червня 2016 р.

ВСТУП

Програму навчальної дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології» складено відповідно до освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія.

Навчальна дисципліна «Теоретичні і методологічні проблеми психології» належить до дисциплін загальної підготовки аспірантів.

Здобуття аспірантами освітньо-наукового рівня «доктор філософії» за спеціальністю 053 Психологія передбачає наявність у них знань і сформованість умінь щодо постановки і розв'язання актуальних теоретико-методологічних проблем у власних науково-пошукових дослідженнях з визначенням їх ролі та значення для розвитку психологічної науки, що, у свою чергу, і зумовлює необхідність опанування ними навчальної дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології».

Знання теоретико-методологічних засад психологічної науки, уміння аналізувати актуальні теоретичні і методологічні проблеми сучасної психології – ознака високої професійної майстерності психолога, свідчення високого рівня його фахової підготовки.

Предметом навчальної дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології» є теоретико-методологічні проблеми наукового пізнання та практичної діяльності у психології: історичні передумови і логіка розвитку психологічної науки, базові атрибути теоретико-методологічного аналізу, пояснювальні принципи, основні методологічні підходи в психології, кризи та шляхи її подолання.

Міждисциплінарні зв'язки. Забезпечувані дисципліни: «Методологія наукових досліджень», «Навчальна дисципліна з філософії», «Психологія соціальних явищ», «Психологія життєвого середовища», «Психологія наукової і технічної творчості», «Навчальна дисципліна з прикладної психології».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є формування в аспірантів **здатностей:**

- проводити критичний аналіз, оцінку і синтез нових ідей та соціально-психологічних явищ;
- переосмислювати наявні теоретико-методологічні проблеми та створювати нове цілісне психологічне знання;
- ставити і розв'язувати значущі теоретичні і методологічні проблеми психології;
- знаходити, обробляти й аналізувати необхідну інформацію для рішення актуальних теоретичних і методологічних проблем психології;
- використовувати у професійній діяльності базові загальні знання з різних наук для здійснення міждисциплінарних досліджень;
- адаптувати і узагальнювати результати сучасних психологічних досліджень для вирішення наукових і практичних проблем;
- забезпечувати саморозвиток і самовдосконалення шляхом наукової рефлексії актуальних теоретико-методологічних проблем психології.

1.2. Основні завдання навчальної дисципліни

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми аспіранти після засвоєння навчальної дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології» мають продемонструвати такі результати навчання:

знання:

- основних етапів розвитку та змін парадигм в еволюції психології;
- історії методологічних пошуків у психології;
- ролі та місця базових принципів у розвитку психологічної науки;
- основних методологічних підходів у психології;
- загальнонаукових (філософських) концепцій та теорій розвитку науки;
- сучасних психологічних систем та інтегративних концепцій;
- внеску фундаторів світових та вітчизняних психологічних шкіл у розкриття предмету і конструювання методів дослідження;
- засад міжпредметного методологічного синтезу та спроб його реалізації;
- сучасних тенденцій, напрямів і закономірностей розвитку вітчизняної та світової психологічної науки в умовах глобалізації та інтернаціоналізації;

уміння:

- орієнтуватись у логічній побудові психологічного знання;
- виокремлювати теоретичну, методологічну та історико-психологічну складові феноменів психологічного знання;
- синтезувати відомості про ті або інші предмети дослідження шляхом побудови теоретичних моделей;
- застосовувати холістичний підхід до вивчення психічних явищ;
- критично осмислювати та толерантно ставитись до наукових доробок різних наукових шкіл;
- структурувати теоретико-методологічне знання, володіти навичками його моделювання;
- оцінювати евристичну цінність і методологічну обґрунтованість сучасних наукових пошуків у психологічній царині;
- проводити порівняння основних методологічних підходів у психології;
- виявляти проблеми і суперечності, аналізувати психологічні явища;
- екстраполювати психологічні знання на широке коло процесів дослідницько-інноваційної діяльності;

мати уявлення про:

- методологічний паралелізм у психології;
- методологічні принципи постнекласичної психології;
- методологічні «повороти» в сучасній психології;
- кризи в психологічній науці та шляхи їх подолання.

2. Структура навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин / 6 кредитів ЄКТС.

Рекомендований розподіл навчального часу

Форма навчання	Всього	Розподіл навчального часу за видами занять				Семестрова атестація
	Кредитів	Годин	Лекції	Семінарські заняття	СРС	
<i>Денна</i>	6	180	36	36	108	Екзамен
<i>Заочна</i>	6	180	8	8	164	

3. Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Методологічні і теоретичні основи психології

Тема 1.1. Базові атрибути теоретико-методологічного аналізу в психології

Сутність наукового пізнання. Пізнання і практика. Суб'єкт та об'єкт пізнання. Рівні пізнання: емпіричне і теоретичне. Теорія як складова наукового пізнання. Визначення теорії науки. Характеристика теорії: системність теорії; теорія як узагальнення фактів; функції теорії (пояснювальна, передбачення, практична, синтетична, методологічна). Елементи теорії: наукова ідея (концепція), принцип, поняття, категорія, судження, висновок.

Визначення методології науки. Рівні методології: філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий, методико-технологічний. Функції методології науки (В.В. Рибалка). Рівні професійного методологування – філософсько-епістемологічний, рівень загальнонаукової методології, конкретно-науковий, рівень методу і методики дослідження; методологічні настановлення в сучасній психології – ригоризм, лібералізм, плюралізм, монізм, амбівалентність тощо.

Тема 1.2. Проблема категоріального апарату психології

Принцип відкритості категоріального апарату. Категоріальний лад сучасної психології: за Б.Ф. Ломовим – відображення, діяльність, спілкування, особистість; за М.Г. Ярошевським, – дія, образ, мотивація, психосоціальне відношення, особистість; за В.А. Роменцем, – ситуація, мотивація, дія, післядія; вчинковий канон історичного розвитку психологічної науки; системи психології за Н. Смітом – як втілення провідного локусу причинності; єдина теорія психічних процесів Л.М. Веккера – екстероцептивні (когнітивні), інтероцептивні (емоційні), пропріоцептивні (регулятивно-вольові) процеси та наскрізні процеси (пам'ять, уява, увага); інтегральні характеристики психіки – мовлення і свідомість; тлумачення форм психічного життя, за О.Б. Старовойтенко (класи інтелектуальних, спонукальних, почуттєвих, мнемічних, експресивних, свідомих, несвідомих психічних форм).

Тема 1.3. Пояснювальні принципи психології

Визначення та класифікація принципів психології: загально філософські принципи; загальнопсихологічні принципи; конкретно-наукові (галузеві) принципи.

Загальнофілософські принципи: принцип історизму, принцип системності, принцип діалектичного протиріччя, принцип єдності якості та кількості, принцип діалектичного заперечення, принцип розвитку.

Класифікація загальнопсихологічних принципів. Сутність основних принципів психології. Система основних принципів психології за О.М. Ткаченко: принцип детермінізму, принцип відображення, принцип єдності психіки та діяльності, принцип розвитку, принцип системності.

Конкретнонаукові принципи: принципи соціальної психології, принципи інженерної психології, принципи педагогічної психології, принципи практичної психології та ін.

Тема 1.4. Основні методологічні підходи в психології

Визначення методологічного підходу у психології. Співвідношення принципу та підходу у психології. Основні методологічні підходи у психології.

Особистісний підхід у психології. Складові особистісного підходу як методологічного інструменту. Основні тенденції представленості особистісного підходу: особистісно-доцентрована та особистісно-відцентрована. Індивідуальний підхід як складова особистісного підходу.

Віковий підхід як складова особистісного підходу.

Діяльнісний підхід у психології: сутність та використання до: 1) розуміння сутності психічного, його походження, призначення, можливостей прояву; 2) формування, розвитку, корекції психічного.

Сутність системного підходу у психології. Рівні вивчення психічних явищ в аспекті системного підходу (вивчення людини в системі суспільних відносин; вивчення структури особистості, діяльності, спілкування; вивчення психічних процесів, психічних станів; вивчення фізіологічної основи психічної діяльності).

Тема 1.5. Методологічний паралелізм у психології

Об'єктивний і суб'єктивний методи. Номотетичний та ідіографічний підходи. Природничо-наукова і гуманітарна парадигми. Пояснювальна й описова психології. Q та R – методології. Гіпотетико-дедуктивний та емпірико-індуктивний методи. Методологічна триангуляція. Холістичний підхід.

Розділ 2. Теоретико-методологічні проблеми психології в сучасній науковій рефлексії

Тема 2.1. Історичні передумови і логіка розвитку психологічної науки

Психологія стародавнього світу. Психофізичний дуалізм. Експериментальна психологія і класичні школи (асоціативна психологія, структуралізм і гештальтизм, функціональна психологія, біхевіоризм, психологічний енергетизм, психологія діяльності) в боротьбі за цілісне вивчення психіки. Шляхи подолання розриву академічної (теоретичної) та емпіричної (практичної) психології: культурно-історичний, психотехнічний і моделюючий, у т. ч. системно-мислєдїяльнїсний підходи.

Тема 2.2. Поняття про наукові парадигми в психології

Поняття наукової парадигми. Типологія парадигм і моделі світоустрою, що їм відповідають. Природничо-наукова і соціально-культурна парадигми (В.А. Барабаншиков). Позитивістська і гуманістична парадигми (А.В. Юркевич). Природничо-наукова і герменевтична парадигма (Л. Гараи, М. Кечке). Природничо-наукова і гуманітарна парадигми (О.І. Єфремова). Тенденція просування наукової психології від природничо-наукової орієнтації до гуманітарної.

Тема 2.3. Проблема кризи в психології та шляхи її подолання

Поняття кризи у розвитку психології як науки та її основні ознаки. Культурно-історичні і внутрішньонаукові (ідейно-концептуальні) детермінанти розвитку психології. Культурна психологія, аксіологічна психологія, антропологічна психологія, раціогуманістична психологія, органічна психологія тощо як відповіді на розв'язання кризової ситуації в методології психологічної науки.

Тема 2.4. Типи наукової раціональності в психології

Поняття «нормальної науки» та наукової революції за Т. Куном. Наукові постулати наукового пізнання за Г. Фоллмером.

Класичний, некласичний та постнекласичний етапи розвитку психології: часові межі та загальна характеристика. Дисциплінарна онтологія класичної психології (за О.Г. Асмоловим). Дисциплінарна онтологія некласичної психології (за Д.О. Леонтєвим). Постнекласична раціональність у психології (за М.С. Гусельцевою). Методологічні ознаки постнекласичної раціональності у психології: парадигмальна толерантність, надрефлексивність та соціальне конструювання. Тріада психологічних раціональностей у психології (В.О. Татенко).

Періодизація психологічної науки за критерієм співвідношення об'єкта і суб'єкта наукового пізнання. Розвиток принципу суб'єктності в психології: від психології суб'єкта до психології буття людини.

Тема 2.5. Постнекласична раціональність у сучасній психологічній науці

Історіогенез і методологічні засади постнекласичної психологічної науки. Концептуальні підходи як передумови постнекласичної психології: теорія нестационарного Всесвіту, синергетична теорія, теорія єдності біо- та ноосфер. Ознаки постнекласичної науки за І. Пригожиним: цілісністю складності, темпоральність. Предметне знання (категорії), постнекласична методологія (способи організації), цінності суб'єкта пізнання (світоглядні орієнтації). Соціальний конструктивізм. Концепція конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі.

Методологічні принципи постнекласичної психології. Принцип полідетермінації (соціальної детермінації та само детермінації). Антиципація як принцип психічної організації. Принцип системної будови предмету дослідження (рівневої, ієрархічної організації психічного, врахування інших рівнів: фізіологічного, логічного, соціального; системного розгляду природних і соціальних і особистісних чинників). Принцип розвитку (єдність онто-, соціо- та актогенезу). Принцип діяльнісного опосередкування (посередники, медіатори). Психика як суб'єктивне відображення об'єктивного світу. Принцип особистісного підходу (в інтеріоризації-екстеріоризації, композиції-декомпозиції досвіду).

Тема 2.6. Методологічні «повороти» в сучасній психології

Поняття «повороту» в сучасних гуманітарних дослідженнях. Методологічні «повороти» другій половині ХХ – початку ХХІ ст. Антропологічний, онтологічний, герменевтичний, лінгвістичний, іконічний, прагматичний, теологічний, перформативний, медіальний, наративний, просторовий та інші повороти та їх вплив на розвиток психологічної науки.

Тема 2.7. Міждисциплінарні дослідження в сучасній психології

Сутність понять: міждисциплінарність, мультідисциплінарність, кросдисциплінарність, трансдисциплінарність. Міждисциплінарний дискурс як одна із ознак сучасної постнекласичної науки. Синергетика як міждисциплінарний науковий напрям. Семіотика. Психологічна герменевтика. Соціальний конструктивізм. Концепція конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі. Проблема автентичності особистості в соціально-сконструйованому світі. Дискурсивна психологія. Наративна психологія. Проектна парадигма в психології. Проблеми самопроектування особистості. Фрактальний підхід у психологічній науці. Культурна психологія. Крос-культурні дослідження в психології.

4. Рекомендована тематика семінарських занять

Основними завданнями семінарських занять, які мають практико орієнтований характер, є поширення, поглиблення та систематизація знань аспірантів, набутих ними на лекційних заняттях з навчальної дисципліни «Теоретичні і методичні проблеми психології», розвиток у аспірантів умінь працювати з психологічною науковою та науково-методичною літературою, готувати доповіді, формулювати та відстоювати свою наукову та особисту позицію, приймати активну участь у тематичних дискусіях, що сприятиме застосуванню базових знань з навчальної дисципліни в майбутній професійній діяльності.

Тема 1. Базові атрибути теоретико-методологічного аналізу в психології

- Тема 2. Проблема категоріального апарату психології
- Тема 3. Пояснювальні принципи психології
- Тема 4. Основні методологічні підходи в психології
- Тема 5. Методологічний паралелізм у психології
- Тема 6. Історичні передумови і логіка розвитку психологічної науки
- Тема 7. Поняття про наукові парадигми в психології
- Тема 8. Проблема кризи в психології та шляхи її подолання
- Тема 9. Типи наукової раціональності в психології
- Тема 10. Постнекласична раціональність у сучасній психологічній науці
- Тема 11. Методологічні «повороти» в сучасній психології
- Тема 12. Міждисциплінарні дослідження в сучасній психології

5. Рекомендована література

1. Асмолов А. Г. По ту сторону сознания. Методологические проблемы неклассической психологии [Электронный ресурс] / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2002. – 480 с. – Режим доступа : <http://detectivebooks.ru/book/26089960/>
2. Гуцол С. Ю. Мифопорождение как объект психологической рефлексии : монография / С. Ю. Гуцол. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 339 с.
3. Історіографічні та методологічні координати теорій соціальної психології : [монографія] [Електронний ресурс] / М. М. Слюсаревський, В. В. Жовтянська, М. М. Скорик, Н. В. Хазратова та ін. ; за наук. ред. М. М. Слюсаревського ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 360 с. – Режим доступу : http://ispp.org.ua/bibl_1.htm
4. Кочубейник О. М. Постмодерн : автентичність особистості та трансформація дискурсу соціальності / О. М. Кочубейник // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2010. – № 1(28). – С. 113–118.
5. Леонтьев Д. А. Неклассический вектор в современной психологии [Электронный ресурс] / Д. А. Леонтьев // Постнеклассическая психология. – 2005. – № 1(2). – С. 31 – 51. – Режим доступа : http://narrativepsy.narod.ru/num1-2005_51.html
6. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи [Электронный ресурс] / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 226 с. – Режим доступа : <http://ru.bookzz.org/book/1285727/c0670c>
7. Максименко С. Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості [Електронний ресурс] // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2010. – Випуск 7 – С. 3–18. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Pspl/2010_7/3-18.pdf
8. Методологічні та теоретичні проблеми психології : навчальний посібник / М. С. Корольчук, Ю. Л. Трофімов, В. І. Осьодло та ін. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 336 с.
9. Осипова Н. О. Структурно-семиотический подход как аспект методологии гуманитарного знания / Н. О. Осипова [Электронный ресурс] // Культурологический журнал. – 2011. – № 3 (5). – Режим доступа : http://www.cr-journal.ru/rus/journals/79.html&j_id=7

10. Проблемы психологической герменевтики [Електронний ресурс] / под ред. Н. В. Чепелевой. – К. : Изд-во Нац. пед. ун-та им. Н. П. Драгоманова, 2009. – 382 с. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/10227/1/Problemy_psi_germenevt2009_OCR.pdf
11. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-порівняльного апарату): навчально-методичний посібник / В. В. Рибалка. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
12. Смульсон М. Л. Категорія розвитку в сучасній психології [Електронний ресурс] / М. Л. Смульсон // Технології розвитку інтелекту. – 2013. – № 4. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tri_2013_4_3.pdf
13. Титаренко Т. М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія [Електронний ресурс] / Т. М. Титаренко, О. М. Кочубейник, К. О. Черемних ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К. : Міленіум, 2014. – 206 с. – Режим доступу : <http://ispp.org.ua/files/1423061573.pdf>
14. Ткаченко О. М. Принципи і категорії психології [Електронний ресурс] / О. М. Ткаченко. – К. : Вища шк., 1979. – 200 с. – Режим доступу : <http://ignorik.ru/docs/index-694533.html>
15. Інтернет-видання з теоретичних та методологічних проблем психології.

6. Засоби діагностики успішності

Практико-орієнтовані завдання, екзаменаційні білети.

7. Методичні рекомендації

Робочу програму доцільно скласти відповідно до навчальної програми дисципліни «Теоретичні і методологічні проблем психології».